

Приходько В. П.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Бочкай А. А.

*магістр
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Prykhodko Volodymyr

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of International Economic Relations
Uzhhorod National University*

Bochkay Attila

*Master
Uzhhorod National University*

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ПРИСКОРЕНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті аналізуються екологічні проблеми людства в умовах стрімкого погіршення стану довкілля. Охарактеризовано пошук світовою спільнотою шляхів вирішення глобальних екологічних і кліматичних проблем в контексті прискорення економічної глобалізації. Особлива увага звернута на реалізацію ефективних підходів до створення трансформаційних змін та «озеленення» глобальної економіки. Авторами зазначено, що реформи, які відбуваються в Україні скоординовані зі змінами, що відбуваються в Євросоюзі. Розглянуто приклади екологічної ефективності соціально-економічного розвитку національних економік, регіонів та секторів глобальної економіки. Проаналізовано відповідність актуальних екологічних проблем світу та рушійних сил екологічного розвитку. Виокремлено роль міжнародних структур у розробці візій екологічних проблем на різних етапах розвитку глобальної економіки. Запропоновано пріоритетні напрямки забезпечення цілей екологічного розвитку в умовах турбулентності міжнародної економічної безпеки.

Ключові слова: екологічні проблеми, глобалізація, сталий розвиток, безпечний розвиток, декарбонізація економіки, економічний розвиток, зелена стратегія, глобальна економіка, міжнародні організації.

Вступ та постановка проблеми. Глобальна економіка пройшла той етап, коли ключовими факторами виступали природні ресурси. На перший план виходять екологічні проблеми людства, які охопили всі країни світу. Це підтверджує необхідність пошуку таких шляхів подальшого розвитку світової економіки, які ґрунтуються на збереженні природного потенціалу. У результаті накопичених екологічних і кліматичних проблем, що спричинені людською цивілізацією, стає очевидною необхідність розробки та реалізації глобальної екологічної політики. Від успішності цієї політики буде залежати майбутнє кожної окремої держави, а також всього світу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти вирішення екологічних проблем людства в контексті прискореної економічної глобалізації досліджуються та розробляються як міжнародними організаціями та структурами так і окремими вченими. Серед зарубіжних авторів слід виділити праці Гросмана Ж., Медоуза Д., Стюарта К., Карсона Р. Серед українських науковців слід виділити таких, як Бурлакова М., Степаненко Б., Буркинського Б., Веклич О. Щодо міжнародних організацій та структур, то провідними є Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР), Програми ООН із навколишнього середовища (United Nations Environment Programme (ЮНЕП), Світовий банк.

Метою статті є дослідження екологічних проблем людства в контексті прискореної економічної глобалізації, через те, що накопичені людською цивілізацією еко-

логічні та кліматичні проблеми вимагають розроблення та імплементації глобальної екологічної політики, яка сприяє ефективному захисту навколишнього середовища.

Результати дослідження. Взаємозв'язок між навколишнім середовищем і розвитком є фундаментальним для розуміння сучасних екологічних та соціально-економічних викликів. Розвиток, визначений як комплекс дій і стратегій, спрямованих на поліпшення якості життя та задоволення потреб сучасного суспільства, пов'язаний з використанням природних ресурсів та екологічним впливом. Екологічні проблеми включають збереження ресурсів, забруднення довкілля, зміну клімату та соціальну справедливість.

У 2022 році проводилась оцінка країн світу за індексом екологічної ефективності. Було піддано аналізу соціально-економічний розвиток 180-ти країн. Це висвітлено у звіті Environmental Performance Index (EPI) використовуючи 40 показників ефективності в 11-ти категоріях [1]. Дана міжнародна система оцінювання виділяє лідерів та відстаючих у сфері охорони довкілля та надає практичні рекомендації для країн, що мають намір рухатися в напрямку сталого розвитку. Аналізу підлягають: Азійсько-Тихоокеанський регіон; Східна Європа; Колишні радянські республіки; Глобальний Захід; Великий Близький Схід; Латинська Америка та Карибський басейн; Південна Азія; Африка на південь від Сахари. Лідером у списку є Данія з оцінкою у 77,9 та регіональним рейтингом 1. Країне місце отримала Індія – 180 у рейтингу, з оцінкою 18,9 та регіональним рейтингом 8. Україна займає 52 місце в рейтингу з оцінкою 49,6 та

першим регіональним рейтингом. Словенія займає 7 місце в рейтингу з оцінкою 67,3 та першим місцем у регіональному рейтингу. Сейшельські острови – 32 місце в рейтингу з оцінкою 55,6 та регіональним рейтингом 1. Японія займає 25 місце в рейтингу з оцінкою 57,2 та регіональним рейтингом 1. Об'єднані Арабські емірати – 39 місце в рейтингу з оцінкою 52,4 та першим місцем в регіональному рейтингу. Афганістан – 81 місце в рейтингу з оцінкою 43,6 та регіональним рейтингом 1. Америка на 43 місці з оцінкою 51,1 та 20 регіональним рейтингом.

На нашу думку рушійними силами сталого розвитку є фактори екологічного успіху в трьох категоріях: (1) економічні, (2) управлінські та (3) соціальні. Оскільки сильна економіка генерує фінансові ресурси для інвестиції в охорону довкілля, це означає, що економічна глобалізація, ефективне управління та людський розвиток є фундаментом на якому можна будувати політику покращення стану довкілля. Такі фактори, як краща цивільна інфраструктура (системи питного водопостачання та очищення стічних вод), новітні джерела енергії, технології контролю за забрудненням, сприяють високим показникам сталого розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Економічна складова сталого розвитку

Економічні фактори:	Економічні чинники:
– ВВП на душу населення	– покращення інфраструктури
– послуги (% від ВВП)	– інвестиції в екологічніші технології
– експорт (% від ВВП)	– менше забруднюючих галузей
– переробна промисловість (% від ВВП)	
– економічна свобода	

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Однією з найактуальніших проблем є парниковий ефект. Використання викопного палива, масштабні вирубки лісів та індустріальне виробництво призвели до надмірного викиду двоокису вуглецю та метану в атмосферу, що є супутнім явищем видобувної галузі. Це відбувається на фоні потепління клімату та масштабного танення арктичних льодів. Спочатку ХХ століття середня температура повітря зросла на 0,74°C, третина цього приросту припала на період з 1980 року. Згідно з прогнозами до кінця ХХІ століття ймовірна величина приросту температури складе 5°C, що призведе до аномальних спеки, суховіїв та частих злив. Сірка та азотний оксид стануть причиною кислотних дощів.

Озоновий шар, одна з основних складових атмосфери, зазнає негативного впливу через викиди антропогенних сполук, таких як хлор, фтор та вуглець (ХФВ). Ці сполуки викликають великих порушень в озоновому шарі, відомих як «озонові діри». Найбільш відомою є та з них, яка була виявлена в 1985 році над Антарктикою. У 2008 році її розміри досягли 27 мільйонів квадратних кілометрів. Крім того, у 1992 році було виявлено меншу «діру» також над Антарктикою. У відповідь на цю загрозу, стурбовані динамікою розвитку подій, 197 країн світу підписали у 1987 році Монреальський протокол, що обмежує споживання, виробництво, імпорту та експорту ХФВ.

Деградація ґрунтів є серйозною проблемою, яка має значний вплив на природне середовище і сільське господарство. За оцінками фахівців, вже було втрачено 2 мільярди гектарів колись плодючих ґрунтів, що перевищує загальну площу сільськогосподарських земель

у сучасному світі. Щорічно внаслідок процесів деградації ґрунтів світовий аграрний сектор втрачає в середньому до 15 мільйонів гектарів родючих земель. Ці території перетворюються на безплідні зони, пустелі або використовуються для інших цілей, наприклад, забудови. При таких темпах деградації, загальний обсяг плодючого ґрунту на планеті може бути вичерпаний всього за сто років. Це створює серйозну загрозу для продовольчої безпеки, збалансованого розвитку сільського господарства та сталого використання земельних ресурсів. Зміцнення заходів для збереження та відновлення ґрунтів стає надзвичайно важливим завданням для збереження природного середовища і гарантування життєздатності нашого сільськогосподарського сектора в майбутньому.

Водні ресурси стають предметом інтенсивних і швидких змін, це пов'язано зі зміною концентрації хімічних речовин у поверхневих водах суші. Цей надзвичайно важливий природний ресурс перестає поновлюватись в традиційному розумінні і відноситься до категорії невідновлювальних ресурсів. В деяких регіонах світу проблема дефіциту питної води вже сьогодні актуальна і вимагає введення суворих обмежень в її використанні. За звітом Світового банку, передбачається, що до 2050 року запаси прісної води можуть скоротитися на 2/3. Ця тривожна тенденція підкреслює необхідність негайних заходів для збереження та раціонального використання водних ресурсів, а також для подолання забруднення та деградації водних систем.

Процеси нагромадження сміття призвели до зростання середнього обсягу відходів на одного мешканця Європейського Союзу, що становить в середньому 503 кілограми на рік.

Планове вирубування лісів у всьому світі розпочалось ще з епохи колонізації, коли цивілізація активно розширювалася, перетворюючи ліси на площадки для міст, сільськогосподарських угідь і пасовища. Наприклад, колись розкішний острів Борнео втратив понад 80% своїх лісів, які служили домітками для багатьох видів дикої природи. У період з 2000-2013 р.р. на 20 мільйонів гектарів зменшила площу лісових масивів російська федерація. Наразі лідерство у цих показниках набула Бразилія.

Зменшення природного біорізноманіття. На сьогоднішній день людина успішно зруйнувала екосистему 63 відсотків суші. Тваринний та рослинний світ планети скорочується. У світових океанах знижуються рибні запаси. Ресурси, необхідні для підтримки життя людини відновлюються в межах взаємопов'язаних екосистем. Виробництво кисню, природня фільтрація води, кругообіг поживних речовин, запилення: все це результати складного механізму живої природи, в якій сама людина всього лише одна з рівновеликих ланок.

Звіт Комісії Брутланд 1987 року, під назвою «Наше спільне майбутнє», є важливим прикладом акценту на принципі «сталого розвитку». Цей звіт визначив концепцію сталого розвитку та став одним з основних робочих документів, які сприяли вирішенню екологічних проблем світу.

Доповіддю було також створено підґрунтя для проведення «Саміту Землі» (Ріо-де-Жанейро, 1992), у ході якого були обговорені кліматичні та екологічні питання на глобальному рівні. Починаючи з 1990 років, екологічні дебати стали все більше зосереджуватися на проблемі «зміни клімату», яка виникла в результаті глобального потепління. Так, Саміт Землі мав важливий наслідок у вигляді створення Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК). Ця конвенція стала першою спробою міжнародного співробітництва для стабілізації концентрації парникових газів у атмосфері на рівні, який би запобігав небезпечним антропогенним змінам клімату [3].

Останні десятиліття ХХ століття були відзначені інтенсивним процесом глобалізації, який виявився в стрімкому зростанні світової торгівлі, обсягу прямих іноземних інвестицій і транскордонних фінансових потоків. Цей процес глобалізації був спричинений такими чинниками, як міжнародні перевезення, розвиток технологій і телекомунікацій, які стали доступнішими, швидшими і вищої якості, а також розвиток інтернету.

Ключову роль у процесі глобалізації та розвитку міжнародних економічних зв'язків відіграють такі міжнародні організації як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Всесвітня організація торгівлі (СОТ).

Світовий банк, зокрема, спрямовує свою діяльність на підтримку економічного розвитку та зменшення бідності у країнах світу. Він надає фінансову та технічну допомогу для виконання проєктів у сферах інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших галузях, що сприяє розвитку та інтеграції країн у глобальну економіку.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) надає фінансову допомогу країнам у складних економічних ситуаціях та сприяє стабільності в міжнародних фінансах. Він також допомагає країнам впроваджувати економічні реформи та політику зміцнення фінансової системи.

Всесвітня організація торгівлі (СОТ) є ключовою установою, що сприяє лібералізації світової торгівлі. Вона встановлює правила для міжнародної торгівлі товарами і послугами та вирішує спори між країнами-членами. Діяльність СОТ сприяє зростанню міжнародної торгівлі та інтеграції ринків.

Основна ідея глобалізації полягає у тому, що збільшення обсягів міжнародної торгівлі є вигідним для всіх сторін, що взяли участь. Сучасна економічна глобалізація виникла у другій половині двадцятого століття. Вона була продуктом двох етапів. Перша фаза, яка тривала з кінця Другої світової війни до початку 1970 років, характеризується виникненням та функціонуванням нової міжнародної фінансової системи, яка стала відомою як Бреттон-Вудська система. Разом з Планом Маршалла, який надав фінансову допомогу Європі, вона суттєво розширила виробничі потужності та допомогла сформувати споживчу форму капіталізму, заклала основу для пізнішої «прискореної» економічної глобалізації.

Наголосимо, що глобалізація має далекосяжні наслідки для нашого способу життя. Вона призвела до швидшого доступу до технологій, покращення комунікації та інновацій, відіграє важливу роль у зближенні людей різних культур, відкрила нову еру в економічному процвітанні і розширила канали розвитку. Однак, глобалізація також викликає занепокоєння, і головним є той негативний вплив, який вона має на навколишнє середовище.

З огляду на це, глобальний характер сучасної економіки передбачає, передусім, що конкуренція стала глобальною та високо інноваційною. З метою примноження своїх технологічних та інноваційних можливостей світові країни-лідери глобального розвитку активно використовують природні та енергетичні ресурси.

Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн визначила боротьбу зі зміною клімату як свій основний пріоритет. Для досягнення цієї мети була розроблена зелена стратегія, яка потребує значних інвестицій у обсязі близько трьох трільйонів євро. Ця стратегія передбачає, що Європа стане першим регіоном, де до 2050 року викиди парникових газів будуть зведені до нуля.

Метою Європейської зеленої угоди є захист, збереження та збільшення природного капіталу ЄС, захист добробуту громадян від екологічних ризиків та впливів. Європейський Союз прискорить трансформацію своєї економіки та суспільства опираючись на свої сильні сто-

рони як світового лідера в галузі кліматичних і екологічних заходів. Однак самотужки ЄС не зможе досягти екологічних показників Зеленої угоди [3].

Помітне місце питання екосталоного розвитку зокрема посідають у стратегії відновлення України після повномасштабного вторгнення. Перспективи створення та реалізації плану відновлення передбачають базування не тільки на принципі «BB – build back» (відбудувати як було), а в основному на засадах «BBB-build back better» (відбудувати краще ніж було), який передбачає узгодження відбудови України з принципами ЄС: зеленого переходу й цифрової трансформації. В Указі Президента України № 266/2022 від 21 квітня 2022 року створено 24 робочі групи, в тому числі під номером 9 «Енергетичної безпеки» та під номером 21 «Екологічної безпеки».

Як відомо, Україна презентувала на Міжнародній конференції (м. Лугано, Швейцарія, 4-5 липня 2022 року) проєкт Плану відновлення. Наступним кроком стало оприлюднення Офісом реформ Кабінету міністрів України для обговорення та коментування експертами, науковцями, бізнесом та громадськістю проєктів розділів плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. В указі Президента України № 266/2022 від 21 квітня 2022 року з питань відновлення окреслено 24 робочі групи, в тому числі з «Енергетичної безпеки» та «Екологічної безпеки» [4].

І не дивлячись на те, що наразі синхронізація дій країн Європи на певний час сповільнена через російську військову агресію, Європейський Зелений курс в ЄС відповідним чином змінюється. На перший план тут вийшли цілі декарбонізації та розвитку альтернатив викопному паливу, які є засадами енергетичної безпеки та незалежності, диверсифікації джерел постачання та забезпечення стійкості глобальної економіки і світогосподарських зв'язків, прискорення декарбонізації за допомогою міжсекторальної інтеграції, включаючи технології Power-to-X [5].

Висновки. Отже, для досягнення сталого розвитку необхідно забезпечити гармонійний баланс між потребами сучасного суспільства та природними обмеженнями, з урахуванням соціальної справедливості та екологічної стійкості. Враховуючи тісний зв'язок глобальної політики екологічного розвитку з прискореною економічною глобалізацією важливо втілювати нові стандарти, норми і принципи глобального економічного управління.

В умовах турбулентності міжнародної економічної безпеки існує кілька напрямків для досягнення такого пріоритету екосталоного розвитку як декарбонізації економіки. Насамперед, це:

- якомога ефективніше використання енергії;
- збільшення частки відновлювальної енергії та завершення переходу від традиційної генерації електроенергії до низьковуглецевих видів палива;
- реорганізація ринків електроенергії задля забезпечення достатнього обсягу інвестицій у стійку, безпечну та енергоефективну систему;
- прискорення впровадження гнучких технологій для відновлювальних джерел енергії та забезпечення стабільності системи.

Напрацьована світовою спільнотою система глобальної екологічної політики та її інноваційні візії мають потенціал об'єднати існуючу систему міжнародно-правового регулювання соціально-економічних, демографічних і екологічних процесів на своїй платформі. Крім того, вона сприяє подальшій глибокій інтеграції цих процесів у структуру та механізми функціонування ООН та інших міжнародних організацій та сприятиме зростанню ефективності і результативності їх діяльності, забезпечення інтеграції глобального економічного управління.

Список використаних джерел:

1. Індекс екологічної ефективності 2022. Рейтинг ефективності країн з питань сталого розвитку. URL: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2022report06062022.pdf> (дата звернення: 31.09.2023).
2. Петрик М.Д. Відтворення зеленої економіки як основна мета державно-приватного партнерства. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=666> (дата звернення: 31.09.2023).
3. The European Green Deal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640> (дата звернення: 08.10.2023).
4. Оприлюднено для коментування проекти розділів плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/opryliudneno-dlia-komentuvannia-rozdily-planu-vidnovlennia-ukrainy> (дата звернення: 08.10.2023).
5. Power-to-X: paving the way for a greener future. URL: <https://www.ramboll.com/net-zero-explorers/power-to-x-explained> (дата звернення: 08.10.2023).

References:

1. Environmental Performance Index 2022. Ranking country performance on sustainability issues. Available at: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2022report06062022.pdf> (accessed September 31, 2023).
2. Petryk M. D. Recreation of green economy as prime aim private partnerships [Vidtvorennia zelenoi ekonomiky yak osnovna meta derzhavno-pryvatnoho partnerstva]. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=666> (accessed September 31, 2023).
3. The European Green Deal. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640> (accessed October 08, 2023).
4. Opryliudneno dlia komentuvannia proekty rozdiliv planu zakhodiv z pislivoiennoho vidnovlennia ta rozvytku Ukrainy [Draft sections of the action plan for post-war reconstruction and development of Ukraine are published for comment]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/opryliudneno-dlia-komentuvannia-rozdily-planu-vidnovlennia-ukrainy> (accessed October 8, 2023).
5. Power-to-X: paving the way for a greener future. Available at: <https://www.ramboll.com/net-zero-explorers/power-to-x-explained> (accessed October 8, 2023).

**ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN THE CONTEXT
OF ACCELERATED ECONOMIC GLOBALISATION AND SECURE DEVELOPMENT**

Summary. The article analyses the environmental problems of mankind in the context of rapid environmental degradation and turbulence of the global economy. The article describes the search by the international community for ways to solve global environmental and climate problems in the context of accelerating economic globalisation. Global sustainable development, defined as a set of actions and strategies aimed at improving the quality of life and meeting the needs of modern society, is associated with the use of natural resources and environmental impact. Particular attention is paid to the implementation of effective approaches to stimulating transformational changes and "green" transit of the global economy. Examples of environmental efficiency of socio-economic development of national economies, regions and sectors of the global economy are considered. The author analyses the correspondence between the driving forces and environmental factors of sustainable development and such pressing environmental problems as the influences of the greenhouse effect, soil degradation, deterioration of water and forest resources, solid waste accumulation, and biodiversity loss. The role of international structures in the development of visions of environmental problems at different stages of development of the global economy is highlighted and their functional positioning is characterised. Priority directions of achieving the goals of ecological development in the context of intensification of globalisation and turbulence of international economic security are proposed. The influence of conflictogenic factors of international security on the development of the global economy is studied. The author notes the significant potential of ecological sustainable development as a tool for ensuring the sustainability of the global economy and world economic relations and the corresponding changes in the current priorities of the European Green Deal. It is emphasised that the reforms being implemented in Ukraine are coordinated with the changes taking place in the European Union. The authors also considers the reflection of environmental issues in the strategy of Ukraine's recovery after the full-scale Russian invasion and the algorithms for restoring the disturbed ecological balance in comparison with the principles of the EU's green transition.

Key words: environmental issues, globalisation, sustainable development, safe development, decarbonisation of the economy, economic development, green strategy, global economy, international organisations.